

บทที่ 2

แนวความคิด และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับ การเยียวยาความเสียหายทางกฎหมาย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นมาตรการเยียวยาความเสียหายกรณีผู้เสียหายถูกละเมิดสิทธิทั้งในทางแพ่งและทางอาญาก่อน ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึง แนวคิดและทฤษฎีที่เป็นมาตรการเยียวยาความเสียหายด้วยการริบทรัพย์และทำลายทรัพย์ในคดีทรัพย์สินทางปัญญาในส่วนที่เกี่ยวกับการละเมิดในคดีเครื่องหมายการค้าและลิขสิทธิ์ในประเทศไทย

2.1 แนวความคิด กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายทั่วไปทางแพ่ง

2.1.1 แนวความคิด

ตามปกติแล้วเมื่อมีการก่อความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น ผลที่ตามมาต่อจากนั้นคือจะต้องมีมาตรการที่ใช้ระงับหรือเยียวยาแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้น กฎหมายของประเทศต่างๆได้บัญญัติหลักเกณฑ์กำหนดการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นไว้แตกต่างกันหลายวิธี เช่น โดยการให้ชดเชยค่าทดแทน การทำให้กลับคืนสู่ฐานะเดิม การประกาศแสดงสิทธิ การทำให้คู่กรณีเสียหายได้รับความพอใจ การลงโทษผู้กระทำความผิด การอบรมศึกษาแก่ผู้กระทำความผิด รวมทั้งการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดได้ลาหรือประโยชน์โดยมิชอบจากการกระทำความผิด แต่อาจกล่าวได้ว่าในบรรดาวิธีการเยียวยาความเสียหายดังกล่าวมานี้ การชดเชยค่าทดแทนและทำให้ผู้ได้รับความเสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิมเป็นลักษณะที่เด่นที่สุด อย่างไรก็ตาม วิธีการเยียวยาเหล่านี้ก็ยังคงมักจะใช้ควบคู่กันไปเสมออยู่นั่นเอง¹

ในบรรดาการเยียวยาความเสียหาย โดยการให้ชดเชยค่าทดแทนหรือทำให้คู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม มีผลเป็นเพียงการบรรเทาความเสียหายและหยุดการกระทำมิให้ความเสียหายขยายต่อไปเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วหรือมีอยู่นั้นน้อยลง และในขณะที่เดียวกันก็มีได้กำจัดสาเหตุที่ได้ก่อความเสียหายนั้นด้วย ดังนั้น จากมาตรการสองประการ คือ “การชดเชย และยับยั้ง” ดังกล่าวที่มีเหตุผลในการป้องกันและคุ้มครองความเสียหายของเจ้าของสิทธิ

¹ปิยะนันท์ พันธุ์ชนะวาณิช. (2531). ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายกรณีละเมิดลิขสิทธิ์. หน้า 27-28.

ที่แตกต่างกันดังกล่าว จึงมีเหตุผลที่ทำให้มาตรการเยียวยาความเสียหายทั้งสองประการนั้นต้องถูกใช้ควบคู่กันไปอย่างใกล้ชิดเพื่อให้การเยียวยาความเสียหายเป็นไปอย่างสมบูรณ์ แต่ยังคงต้องมีมาตรการเยียวยาความเสียหายอื่นมาบังคับใช้ต่อไปเพื่อให้การเยียวยาความเสียหายนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น⁸

อนึ่ง บุคคลจะรับผิดชอบทางแพ่งก็ต้องเมื่อมีหนี้ ดังนั้น ในความรับผิดชอบทางแพ่งที่สำคัญคือ “หนี้” ที่ก่อให้เกิดความผูกพันที่จะบังคับให้อีกบุคคลหนึ่งชำระหนี้ได้ และเมื่อมีปัญหาว่าถ้าฟ้องคดีแล้วโจทก์จะบังคับให้จำเลยกระทำการอันใดให้โจทก์ได้หรือไม่ก็ต้องมีหนี้เป็นข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาที่มีคำขอให้จำเลยรับผิดชอบ ซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาจะวินิจฉัยโดยนำเรื่องหนี้มาปรับก่อนว่าจำเลยมีหนี้ที่ต้องกระทำการเช่นนั้นหรือไม่

จากเหตุผลข้างต้นจึงควรทำความเข้าใจเรื่องหนี้และบ่อเกิดแห่งหนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายในเรื่องดังกล่าวพอเป็นสังเขป ดังนี้

คำว่า “หนี้” (Obligation) ในมุมมองหนึ่งถือเป็นคำสามัญที่คนทั่วไปใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจไม่เกี่ยวกับกฎหมายก็ได้ แต่เมื่อกล่าวถึงหนี้คนทั่วไปจะมองในแง่ของความผูกพันกันระหว่างบุคคล ถ้าบุคคลหนึ่งมีความผูกพันต้องกระทำการใดต่ออีกบุคคลหนึ่งก็ว่ามีหนี้ต่อกัน ซึ่งในสมัยก่อนนั้นจะใช้คำว่าหน้าที่ทางแพ่งหรือพันธธรรม ไม่ได้ใช้คำว่าหนี้อย่างที่ใช้อยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในปัจจุบัน

นักกฎหมายได้ให้ความหมายของคำว่า หนี้ ไว้ต่างกัน ศาสตราจารย์หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ให้ความหมายไว้ว่า “หนี้ คือความผูกพันที่มีผลในกฎหมาย ซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้ ชอบที่จะได้รับชำระหนี้ มีวัตถุเป็นการกระทำหรือละเว้น หรือส่งมอบทรัพย์สินจากบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้”

ศาสตราจารย์ จี๊ด เศรษฐบุตรได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำว่าหนี้ นั้นอธิบายได้ว่าเป็น นิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายหนึ่งต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ต้องกระทำนั้นเรียกว่า ลูกหนี้ ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลของการกระทำนั้น เรียกว่า เจ้าหนี้ ส่วนการกระทำนั้นแยกออกเป็น 3 ชนิด คือ 1. กระทำการอย่างใดที่เข้าใจกัน 2. กระทำการละเว้นการกระทำ และ 3. กระทำการโอนทรัพย์สิน”

ความหมายของคำว่า หนี้ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น แม้ไม่ได้กล่าวว่าหนี้เป็นบุคคลสิทธิ แต่เมื่อใช้ข้อความว่าเป็นความผูกพันระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ ก็แสดงว่าเป็นบุคคลสิทธิซึ่งไม่ผูกพันบุคคลภายนอกหรือผูกพันบุคคลทั่วไป⁹

⁸ Hans Stoll. (1974). “Consequences of Liability : Remedies.” *Internationnal Encyclopedis of Comparative Law, Volume XI, Chapter 8.*

⁹ ไพโรจน์ วายุภาพ. (2542). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย หนี้*. หน้า 13-14.

2.1.2 กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง

ในเบื้องต้นต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่า การเยียวยาความเสียหายก่อน การเยียวยาความเสียหายนั้นหมายถึง การที่ผู้เสียหายจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งใช้สิทธิเรียกร้องกับผู้กระทำนั้นเอง **สิทธิเรียกร้อง** ดังกล่าวหมายถึง **หนี้** แต่เป็นการกล่าวเฉพาะทางด้านเจ้าหนี้ผู้มีสิทธิเรียกร้อง และที่เรียกว่าสิทธิเรียกร้องก็เพราะว่า การบังคับชำระหนี้ต้องใช้สิทธิเรียกร้องทางศาล

ศาสตราจารย์หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ให้ความหมายของคำว่า สิทธิเรียกร้องไว้ว่า หมายถึง “การที่บุคคลฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่จะฟ้องร้องบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อผลในกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง”¹⁰

ดังนั้น สิ่งที่ถูกพันธัวบุคคลฝ่ายหนึ่งก็คือ เจ้าหนี้ กับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ลูกหนี้ คือ เป็นหน้าที่ของลูกหนี้ที่ต้องชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ ที่เรียกว่า วัตถุแห่งหนี้ (Subject of Obligation) วัตถุแห่งหนี้จึงหมายถึง สิ่งที่เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระตามมูลหนี้ซึ่งมีอยู่ 3 ประการ คือ กระทำการ ละเว้นกระทำการ และโอนทรัพย์สิน โดยอาศัยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 194 ที่บัญญัติว่า “ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้เจ้าหนี้อาจมีสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อนึ่ง การชำระหนี้ด้วยการงดเว้นการอันใดอันหนึ่งก็ย่อมมิได้”

จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวที่ทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิอย่างใดๆ ได้นั้น จำต้องมี **มูลหนี้** ซึ่งมูลหนี้ หมายถึง เหตุแห่งต้นสัทธของการฟ้องร้อง ในการวิจัยนี้จะขอล่าวมูลเหตุแห่งหนี้ เพียง 2 ประการ คือ

1) นิติกรรมและสัญญา

2) ละเมิด

1) นิติกรรมและสัญญา

(1) นิติกรรม

คำว่า นิติกรรม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้คำนิยามเอาไว้ในมาตรา 149 ว่า

“นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันกระทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ”

จากคำนิยามนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะของนิติกรรม คือ

¹⁰ แหล่งเดิม . หน้า 18.

1. เป็นการกระทำ กล่าวคือ การที่นิติกรรมจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีการกระทำของบุคคลที่เกิดจากความคิด การตัดสินใจ และการกระทำเพื่อแสดงให้เห็นถึงความต้องการตามที่ได้อัดสินใจตามขั้นตอนหรือกระบวนการในการก่อเจตนา กล่าวคือ จะต้องกระทำโดยรู้สำนึกในการกระทำ
2. เป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ เป็นการกระทำตามเสรีภาพซึ่งกฎหมายย่อมรับรองการกระทำนั้นให้ชอบด้วยกฎหมาย แต่เสรีภาพแห่งการกระทำนั้นต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี
3. ต้องทำด้วยใจสมัคร กล่าวคือ เป็นการกระทำนิติกรรมด้วยความติดกลใจของตนเอง ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะถูกหลอกลวง หรือฉ้อฉล
4. ต้องก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย กล่าวคือ มีเจตนาที่มุ่งที่จะก่อให้เกิดผลทางกฎหมายที่จะผูกพัน
5. เป็นความผูกพันระหว่างบุคคล กล่าวคือ เป็นนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล
6. ก่อให้เกิดผลแห่งการเคลื่อนไหวนิติกรรม กล่าวคือ เป็นการ ก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ นั้น คือ นิติกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดสิทธิที่กฎหมายรับรอง¹¹

แต่โบราณมา ไทยไม่เคยมีหลักกฎหมายว่าด้วยนิติกรรมโดยเฉพาะ เพิ่งจะนำมาบัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 เดิม ตั้งแต่มาตรา 112 ถึง 115 ซึ่งใช้บังคับมาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2468 และถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 1 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตราชำระใหม่ พ.ศ. 2535 บทบัญญัติ บรรพ 1 ที่ได้ตราชำระใหม่นี้ได้ใช้บังคับแทนบรรพ 1 เดิม ตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2535 เป็นต้นมา

การเยียวยาความเสียหายในเรื่องนิติกรรม

การกระทำต่างๆย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และย่อมก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวนของสิทธิทางกฎหมาย และในความเคลื่อนไหวนของสิทธิทางกฎหมายที่เกิดจากเหตุการณ์ทั้งธรรมชาติ และเหตุการณ์จากบุคคล เราเรียกว่านิติเหตุ “นิติเหตุ” ในมุมมองของถ้อยคำ “นิติ” ก็คือกฎหมาย และ “เหตุ” ก็คือสาเหตุที่มา ดังนั้น นิติเหตุจึงหมายถึงสาเหตุในทางกฎหมายหรือสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวนของสิทธิทางกฎหมายนั่นเอง

สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวนของสิทธิทางกฎหมายหรือนิติเหตุ นั้นอาจเกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือบุคคลก็ได้ ที่กล่าวว่านิติเหตุ คือสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวนของสิทธิทางกฎหมาย ก็เพราะ นิติเหตุเป็นเหตุการณ์ซึ่งกฎหมายยอมรับว่ามีผลให้เกิดสิทธิหน้าที่ระหว่าง

¹¹ จำปี ไสศดิพันธ์. (2546). คำอธิบายหลักกฎหมาย นิติกรรม-สัญญา. หน้า 39-45.

บุคคล ซึ่งในความหมายอย่างกว้างของนิติเหตุ หมายความว่ารวมถึงนิติกรรมด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า นิติกรรมก็คือนิติเหตุอย่างหนึ่ง แต่นิติเหตุไม่จำเป็นต้องเป็นนิติกรรมเสมอไป

สำหรับนิติกรรมนั้น ในแง่มุมของถ้อยคำ “นิติ” ก็คือกฎหมาย ส่วน “กรรม” คือการกระทำ นิติกรรมจึงหมายความว่า การกระทำในทางกฎหมายหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งอาจมีทั้งนิติกรรมฝ่ายเดียวหรือนิติกรรมหลายฝ่าย เมื่อนิติกรรมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางกฎหมาย ในความสัมพันธ์ย่อมมีมูลฐานแห่งความรับผิดชอบ ซึ่งในมูลฐานแห่งความรับผิดชอบของนิติกรรมก็คือ หนี้ นั่นเอง กล่าวคือ เมื่อเกิดนิติกรรมก็จะเกิดมูลเหตุแห่งการชำระหนี้เกิดขึ้นเป็นความผูกพันที่มีผลในทางกฎหมาย ดังนั้น ในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจึงอาศัยมูลเหตุแห่งหนี้ ที่ทำให้กระทำการ จงดเว้นกระทำการ หรือส่งมอบทรัพย์สิน หากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามก็สามารถร้องขอศาลให้บังคับได้¹²

(2) สัญญา

สัญญา คือนิติกรรมชนิดหนึ่ง ดังนั้น หลักเกณฑ์ทั่วไปของนิติกรรมก็ต้องนำมาใช้ในเรื่องสัญญาด้วย เว้นแต่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดไว้เฉพาะในเรื่องสัญญา แม้สัญญาจะเป็นนิติกรรมเสมอ แต่นิติกรรมบางชนิดอาจไม่ใช่สัญญาก็ได้

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้ให้คำนิยามของคำว่าสัญญาเอาไว้ว่า หมายความว่าอย่างไร แต่เมื่อพิจารณาแล้วอาจกล่าวได้ว่า สัญญา หมายถึง นิติกรรมสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายที่เกิดจากการแสดงเจตนาสนองตอบซึ่งกันและกันของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ที่มุ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ การแสดงเจตนาของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายนั้น แต่ละฝ่ายอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือหลายคนรวมเป็นฝ่ายเดียวกันก็ได้

การเยียวยาความเสียหายในเรื่องสัญญา

สัญญาหรือนิติกรรมหลายฝ่าย เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า นิติกรรมเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวแห่งสิทธิ อันได้แก่การก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ โดยสิทธิและหน้าที่เป็นของคู่กัน เมื่อบุคคลใดมีสิทธิย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่คู่กรณี ในอันที่จะต้องปฏิบัติตามสิทธินั้น หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามสิทธิเรียกว่าของฝ่ายที่มีสิทธิก็คือหนี้ ซึ่งได้แก่การกระทำ จงดเว้นการกระทำหรือส่งมอบทรัพย์สิน ฝ่ายใดมีสิทธิย่อมเป็นเจ้าหนี้ ฝ่ายใดมีหน้าที่ย่อมเป็นลูกหนี้ และเจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้¹³ โดยในการเยียวยาความเสียหาย ถ้าลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิร้องขอให้ศาลบังคับได้ ตามบทบัญญัติแห่ง

¹² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 213.

¹³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 194.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 213 ที่ว่า “ถ้าลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ของตนเจ้าหนี้จะร้องขอ ต่อศาลให้สั่งบังคับชำระหนี้ก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้ทำเช่นนั้น”

2) ละเมิด

ละเมิด คือ การกระทำความผิดกฎหมายโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะคำนวณเป็นค่าเงินได้หรือไม่ ละเมิดเป็นการทำให้เขาเสียหายโดยล่วงสิทธิผิดหน้าที่อันมีความรับผิดชอบหรือมีหนี้ทางแพ่ง ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหายแก่ตน เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบทั้งทางอาญาและทางแพ่ง โดยทางอาญานั้นปกติรัฐเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งการที่รัฐลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญานั้นเป็นการเยียวยาสังคมและป้องกันการแก้แค้นทดแทน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้กระทำความผิดก็ควรต้องรับผิดชอบต่อผู้เสียหาย นอกเหนือไปจากความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย ลักษณะเช่นนี้กฎหมายให้มาเรียกร้องกันทางแพ่ง โดยเรียกมูลหนี้ที่จะเรียกร้องว่า “ละเมิด”¹⁴

ละเมิดเป็นบ่อเกิดแห่งหนี้ประเภทหนึ่ง คือ ก่อนมีการละเมิดยังไม่มีหนี้เมื่อมีการละเมิดแล้วจึงมีหนี้ คือจะต้องมีการชดเชยค่าเสียหาย ดังที่เรียกกันว่าเป็นหนี้ที่เกิดโดยผลของกฎหมายมิใช่โดยเจตนาก่อนหนี้ และเมื่อบุคคลใดทำให้อีกบุคคลหนึ่งเกิดความเสียหาย ผู้กระทำนั้นก็ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายนั้นเป็นพันธะของบุคคลผู้กระทำความผิดที่จะต้องรับโทษหรือผลร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้น

การเยียวยาความเสียหายในเรื่องละเมิด

การกระทำที่เป็นละเมิด ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 420 ว่า

“ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องชดเชยค่าเสียหายทดแทนเพื่อการนั้น”

จากบทบัญญัติดังกล่าว ถ้อยคำแรกที่ต้องพิจารณา คือ “จงใจหรือประมาทเลินเล่อ” คำว่า “จงใจ” คือ กระทำโดยรู้สำนึกถึงผลเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน ถ้ารู้ว่าการกระทำนั้นจะเกิดผลเสียหายแก่เขาแล้ว ก็ถือว่าเป็นการกระทำโดยจงใจ ส่วนผลเสียหายจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใดไม่สำคัญ อย่างไรก็ตาม จงใจนั้นต่างกับเจตนาตามความหมายในประมวลกฎหมายอาญา

¹⁴ วาริ นาสกุล. (2540). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่งและภานุมิควรได้. หน้า 1-25.

มาตรา 59 เพราะเจตนาต้องมีความมุ่งหมายอันประสงค์หรือเล็งเห็นผลที่เกิดขึ้นได้โดยเฉพาะ ส่วนจงใจไม่จำต้องมุ่งหมายต่อผลอันใดโดยเฉพาะ เพียงแต่รู้ว่าจะเกิดความเสียหายแก่เขาก็พอ ส่วนคำว่า “ประมาทเลินเล่อ” หมายถึง การกระทำโดยไม่จงใจ แต่ไม่ใช่ความระมัดระวังตามสมควรที่จะใช้ ซึ่งรวมถึงกระทำในลักษณะที่ผู้ระมัดระวังจะไม่กระทำด้วย

เมื่อบุคคลจงใจหรือประมาทเลินเล่อแล้วก็ต้องพิจารณาต่อไปถึงการกระทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย ซึ่ง “การกระทำ” นั้น หมายความว่ารวมถึงการไม่กระทำด้วย ซึ่งการไม่กระทำนี้ต้องเป็นกรณีที่มีหน้าที่ที่ต้องกระทำ ส่วนคำว่าต่อ “บุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย” หมายความว่าได้กระทำให้เกิดความเสียหายแก่สิทธิเด็ดขาดต่อบุคคลอื่น คือ ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิเด็ดขาดอย่างอื่น ๆ เช่น สิทธิในชื่อเสียงเกียรติคุณ สิทธิในการใช้ชื่อ สิทธิในความเป็นส่วนตัว หรือสิทธิในทางทำมาหาได้ และความเสียหายนั้นจะต้องเป็นผลมาจากการกระทำของผู้ก่อความเสียหายนั้น

สำหรับคำว่า “ผู้กระทำละเมิดจำต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น” หมายความว่า กฎหมายมุ่งประสงค์ที่จะเยียวยาความเสียหายที่เกิดกับบุคคลที่ได้รับความเสียหาย โดยต้องการที่จะให้เขาได้รับชดเชยในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น และถ้าทำให้กลับคืนสภาพเดิมไม่ได้ ก็พยายามที่จะให้ใกล้เคียงมากที่สุด

การเยียวยาทางละเมิดมุ่งที่ตัวผู้เสียหายเป็นสำคัญว่าผู้เสียหายที่ถูกกระทำล่วงสิทธิผิดหน้าที่นั้นเสียหายอย่างไรและควรได้รับชดเชยเพื่อบรรเทาความเสียหายอย่างไร แนวความคิดนี้ถือเป็น ทฤษฎีหรือปรัชญาว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่ง (Concept of Civil Liability)¹⁵

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า ละเมิดและสัญญาต่างเป็นบ่อเกิดแห่งหนี้ด้วยกัน โดยละเมิดก่อให้เกิดหนี้ เพราะกฎหมายบัญญัติให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของหนี้ ซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำหรือเหตุการณ์ใดที่บุคคลผู้เป็นลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ ได้รับค่าสินไหมทดแทนโดยที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่จำเป็นต้องมีข้อตกลงอย่างใดกันก่อนว่าจะไม่กระทำให้เสียหายต่อกัน ส่วนสัญญานั้นเป็นข้อตกลงระหว่างบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป คดลงกันโดยคู่สัญญานั้นมีความผูกพันอย่างใดอย่างหนึ่งต่อกัน จะเห็นได้ว่าหนี้ในทางสัญญานั้นเกิดขึ้นเพราะมีการตกลงกัน ในบางกรณีคู่สัญญาได้กระทำผิดสัญญา กล่าวคือ มิได้ปฏิบัติตามข้อตกลงกันไว้ การผิดสัญญาอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากฝ่ายที่ผิดสัญญาได้ การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจึงเป็นการกระทำเพื่อแก้ไขหรือกลับคืนซึ่งความเสียหายที่ได้รับเช่นกัน

¹⁵ ปิยะนันท์ พันธุ์ชนะวาณิช. (2531). ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดค่าเสียหายกรณีละเมิดลิขสิทธิ์. หน้า

2.2 แนวความคิด กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายในคดีทรัพย์สินทางปัญญา

2.2.1 แนวความคิด

ความเสียหายในคดีทรัพย์สินทางปัญญาเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลหนึ่งได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่ง โดยมีผลให้เกิดเป็นหนี้ที่เกิดจากการละเมิด เพราะเป็นกรณีที่บุคคลหนึ่งจงใจกระทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งได้รับความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ฉะนั้นเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การเยียวยาความเสียหายในคดีทรัพย์สินทางปัญญา จึงต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในเรื่องละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การเยียวยาหรือวิธีบรรเทาความเสียหายให้แก่เจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่หลายวิธีด้วยกัน แต่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ จัดการกับการลักลอบทำซ้ำในงานที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญา ในธุรกิจส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการเอื้ออำนวยความสะดวก โดยเน้นวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพและคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างความเป็นส่วนบุคคล กับการจำกัดอิสระในการทำสัญญา ยกเว้นเรื่องนโยบายของรัฐที่จำกัดสิทธิของบุคคล สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องมีไว้เพื่อป้องกันความเสียหาย และป้องปรามในการกระทำอันเป็นการละเมิดอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด รวดเร็วที่สุด และเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ในการบังคับใช้สิทธิ

2.2.2 กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง

วิธีการเยียวยาความเสียหายในคดีทรัพย์สินทางปัญญาของกลุ่มประเทศต่างๆทั่วโลกนั้นมีหลักการและวิธีการอยู่ 2 วิธี ดังต่อไปนี้¹⁶

(1) การเยียวยาโดยการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาในทางแพ่ง

การเยียวยา ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาวิธีนี้มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตามระบบกฎหมาย ดังต่อไปนี้

(ก) หลักเกณฑ์การพิจารณาชดเชยค่าเสียหายตามระบบคอมมอนลอว์

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษ และ สหรัฐอเมริกา นั้น ในกรณีที่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธุรกิจ ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำดังกล่าวจะได้รับการชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้น 2 วิธีด้วยกัน คือ โดยการเรียกร้องค่าเสียหาย (Damages)

¹⁶ ภูมิฤทัย สิงหนาท. (2539). พันธกรณีของประเทศไทยในการบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในทางแพ่งและทางอาญา ตามความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาว่าด้วยการค้า. หน้า 26-78.

ตามที่เกิดขึ้นจริง และ การเรียกร้องผลกำไร (Profits) ตามที่ผู้ก่อละเมิดได้รับประโยชน์จากการกระทำละเมิด¹⁷

ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย คือ Copyright Designs and Patents Act 1988 และ กฎหมายเครื่องหมายการค้า คือ Trademark Act 1994 มีบทบัญญัติกำหนดเรื่องความเสียหายไว้ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ การฟ้องร้องสำหรับการละเมิดนั้น โจทก์อาจเรียกค่าเสียหายได้ โดยในกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ Copyright Designs and Patents Act 1988 มาตรา 96(2) บัญญัติว่า

ในคดีที่ฟ้องร้องสำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์ โจทก์อาจใช้วิธีการเยียวยาทั้งหลายได้ โดยวิธีการเรียกร้องค่าเสียหาย การขอคำสั่งให้ระงับการกระทำ การคิดบัญชี หรือวิธีการใดๆ เช่นเดียวกับที่ใช้แก่การจัดการกับการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา อื่นๆ

ส่วนกฎหมายเครื่องหมายการค้า คือ Trademark Act 1994 มาตรา 14(2) บัญญัติว่า ในคดีฟ้องร้องสำหรับการละเมิด โจทก์อาจใช้วิธีการเยียวยาทั้งหลายได้ โดยวิธีการเรียกร้องค่าเสียหาย การขอคำสั่งให้ระงับการกระทำ การคิดบัญชี หรือวิธีการใดๆ เช่นเดียวกับวิธีการที่จัดการกับการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ

จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยนั้นมีความคิดในการให้ผู้ละเมิดต้องชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ถูกละเมิด และถือว่าการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการกระทำละเมิดประเภทหนึ่ง โดยเห็นว่าการชดเชยความเสียหายให้แก่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาคือ การกระทำที่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญากลับคืนสู่ฐานะตามที่ควรจะเป็น¹⁸ หากมิได้มีการกระทำละเมิด และนอกจากค่าเสียหายตามปกติตามที่เกิดขึ้นจริงแล้ว ศาลอาจพิจารณากำหนดค่าเสียหายเพิ่มเติมให้แก่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา ตามที่ระบุไว้ใน Copyright Designs and Patents Act 1988 มาตรา 97 (2) คือ

การฟ้องร้องสำหรับการกระทำละเมิดลิขสิทธิ์อาจพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะ (บี) กำไรที่แสดงให้เห็นว่าจำเลยได้รับมาโดยผลแห่งการละเมิด

จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หากการชดเชยค่าเสียหายตามที่เกิดขึ้นจริงไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับโจทก์ ดังนั้น ศาลจึงอาจกำหนดค่าเสียหายให้แก่โจทก์เพิ่มเติมตามที่เห็นว่าเหมาะสมแก่พฤติการณ์ ซึ่งเป็นการกำหนดโดยถือตามหลักความยุติธรรม (equity)

สำหรับกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เรียกว่า United state code หรือเรียกกันโดยย่อว่า U.S.C ที่ทุกรัฐต้องบัญญัติเป็นรูปแบบเดียวกัน ทั้งในกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ Copyright

¹⁷ Pierre-Dominique Ollier, Jean-Pierre Le Gall. (1977). Various Damages. p.118.

¹⁸ William Wallace. (1983). United Kingdom Copyright and Neighboring Rights. p.445.

Law of United States และกฎหมายเครื่องหมายการค้าที่เรียกว่า Laham (Trademark) Act (15 U.S.C) 2000 ได้บัญญัติถึงการชดเชยความเสียหายในทางแพ่งในหนึ่งละเมิดสิทธิคล้ายกัน กล่าวคือ ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ Copyright Law of United States มาตรา 504 ได้บัญญัติหลักการที่สำคัญ คือ

(เอ) หลักเกณฑ์ทั่วไป ยกเว้นแต่จะได้อำนาจไว้เป็นอย่างอื่นในบทบัญญัติเรื่องลิขสิทธิ์นี้ ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ต้องรับผิดชอบใน

(1) ค่าเสียหายตามความเป็นจริงของเจ้าของลิขสิทธิ์และผลกำไรที่ได้รับเพิ่มขึ้นของผู้ละเมิด ตามที่ได้บัญญัติไว้ในอนุมาตรา บี

กล่าวคือ ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์จะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายตามความเป็นจริงและผลกำไรที่ผู้ละเมิดได้รับ และใน Laham (Trademark) Act (15 U.S.C) 2000 Title VI มาตรา 35(15 U.S.C. 1117) ก็บัญญัติถึงการบรรเทาความเสียหายแก่เจ้าของเครื่องหมายการค้าในกรณีที่เกิดการละเมิดเครื่องหมายการค้าไว้เช่นเดียวกัน คือ

เมื่อมีการกระทำละเมิดสิทธิใดๆอันเกี่ยวกับการจดทะเบียนเครื่องหมายที่ได้จดทะเบียน ณ สำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า หรือในการกระทำละเมิดภายใต้บทบัญญัติมาตรา 43 (10) จะได้รับการพิสูจน์ในการฟ้องร้องทางแพ่งตามที่เกิดขึ้นภายใต้บทบัญญัตินี้ โจทก์จะได้รับสิทธิภายใต้บทบัญญัติในมาตรา 29 และ 32 และภายใต้หลักความยุติธรรม ซึ่งโจทก์จะได้รับกลับคืน

(1) ผลกำไรของจำเลย

(2) ความเสียหายใดๆที่โจทก์ได้รับ

(3) ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เจ้าของเครื่องหมายการค้าที่ได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายมีสิทธิได้รับการชดเชยค่าเสียหายซึ่งได้รวมเอาผลกำไรของผู้กระทำละเมิดไว้กับค่าเสียหายที่ผู้เป็นเจ้าของได้รับ ซึ่งในบางครั้งศาลอาจจะมีคำตัดสินกำหนดค่าเสียหายในกรณีนี้เป็นจำนวน 3 เท่าของค่าเสียหายที่เกิดขึ้นก็มี

(ข) หลักเกณฑ์การพิจารณาชดเชยค่าเสียหายตามระบบชีวิตลอร์

ในประเทศฝ่ายที่ใช้ระบบกฎหมายชีวิตลอร์ เช่น ประเทศเยอรมัน และญี่ปุ่น ผู้เสียหายซึ่งผลประโยชน์ทางธุรกิจการค้าของตนถูกทำให้เสียหายโดยละเมิดนั้น ผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยความเสียหายเช่นเดียวกับกลุ่มประเทศคอมมอนลอร์ ด้วยการเรียกร้องค่าเสียหาย (Damages) ตามที่เกิดขึ้นจริง และ การเรียกร้องผลกำไร (Profits) ตามที่ผู้ก่อละเมิดได้รับประโยชน์จากการกระทำละเมิด

ในประเทศเยอรมัน ในส่วนของกฎหมายลิขสิทธิ์ หรือ Copyright Law (แก้ไขปรับปรุง 8 เมษายน 1998) ในเรื่องของการเรียกค่าเสียหาย ปรากฏอยู่ใน Part IV Section II (Infringements) มาตรา 97 การกระทำจากคำสั่งห้ามกระทำการและความเสียหาย มีหลักว่า

(1) ในกรณีที่บุคคลใดกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิอื่น คู่กรณีฝ่ายที่ได้รับ ความเสียหายอาจยื่นคำฟ้องเพื่อแก้ไขความเสียหาย.....ถ้าการละเมิดได้กระทำโดยจงใจหรือด้วยความประมาทเลินเล่อก็เรียกค่าเสียหายได้ด้วย และโดยแทนการเรียกค่าเสียหายคู่กรณีฝ่ายที่ได้รับ ความเสียหายอาจเรียกเอาผลกำไรที่ผู้ละเมิดได้รับมาจากการทำละเมิดพร้อมทั้งการคิดบัญชี รายละเอียดแสดงผลกำไรเช่นนั้นด้วยก็ได้

จากบทบัญญัติดังกล่าว ในการเรียกค่าเสียหายนั้น ผู้เสียหายอาจเรียกทั้งค่าเสียหาย ตามความเป็นจริงที่ได้รับและค่าเสียหายจากผลกำไรของผู้ที่กระทำละเมิดได้รับไป แต่ก็มีอีกหลาย ประเทศในระบบชีวิตลอร์ที่ค่าเสียหายนั้นสามารถเรียกได้เฉพาะค่าเสียหายที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่การ ทำให้กลับคืนสู่ฐานะเดิมด้วยวิธีชดเชยด้วยผลกำไรที่จำเลยได้รับยังไม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น ในประเทศไทย พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ มาตรา 64 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการคำนวณ ค่าเสียหายในคดีละเมิดลิขสิทธิ์ กฎหมายบัญญัติเพียงกว้างๆ ให้ศาลคำนึงถึงความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียประโยชน์และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในการบังคับตามสิทธิ แต่ไม่ได้ บัญญัติชี้ชัดว่าจะสามารถเรียกร้องรวมถึงผลกำไรที่จำเลยได้รับจากการแสวงหาประโยชน์จากการที่มี การละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่

(2) การเยียวยาความเสียหายนอกเหนือไปจากการชดเชยค่าเสียหาย

การเยียวยาความเสียหายโดยทั่วไปในคดีทรัพย์สินทางปัญญานั้นส่วนใหญ่จะเป็นการ เยียวยาเพื่อแก้ไขความเสียหายโดยการชดเชยค่าเสียหาย แต่ก็มีแนวความคิดว่า หากผู้เป็นเจ้าของ สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้รับการเยียวยาโดย “การป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้น” ย่อมจะดีกว่า ซึ่งการเยียวยาประเภทนี้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอร์และชี วิตลอร์ ดังจะกล่าวต่อไปนี้คือ

(ก) หลักเกณฑ์ของกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอร์

มาตรการที่ใช้ระงับหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการละเมิดสิทธิ โดยเฉพาะสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของศาลในต่างประเทศ ได้แก่ คำสั่งห้ามกระทำการ (Injunction) เนื่องจากผู้เสียหายในคดีทรัพย์สินทางปัญญามักประสบปัญหาว่าไม่สามารถระงับ หรือหยุดการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของตนได้ทันการ ทำให้ได้รับ

ความเสียหายอย่างมาก ศาลในระบบคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษจึงใช้มาตรการที่เรียกว่า “Injunction” เพื่อหยุดยั้งการกระทำ

คำสั่งห้ามกระทำการเป็นมาตรการเยียวยาตามหลักความเป็นธรรม (Equity) ถือกันว่ามีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง เพราะเป็นมาตรการที่รวดเร็วไม่สิ้นเปลืองแถมยังใช้ได้ผลดี สามารถเลี่ยงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการต่อไป คำสั่งนี้มุ่งที่จะคุ้มครองไม่ให้เกิดผลร้ายเกิดขึ้นแก่ผู้ร้อง ในขณะที่และในอนาคต ไม่ได้มุ่งที่จะเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว¹⁹ และเพื่อให้เกิดความแน่นอนในการออกคำสั่งห้ามกระทำการของศาล ศาลมักจะใช้ดุลพินิจในการออกคำสั่งให้ส่งมอบสิ่งของที่เกิดจากการกระทำละเมิดนั้นนำมาทำลายเสีย

ในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ คือศาลมีอำนาจออกคำสั่งระงับการกระทำโดยยึดหลักความยุติธรรม และขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาว่าเห็นสมควรมีคำสั่ง เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิต่างๆหรือไม่

นอกจากคำสั่งห้ามกระทำการแล้ว ยังมีการเยียวยาอื่นที่ใช้เพื่อคุ้มครองความเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอีก คือ การเยียวยาความเสียหายโดยยึดและกำจัดสิ่งของที่ได้ทำขึ้นโดยละเมิดด้วยการทำลายทรัพย์สินที่ละเมิดสิทธิ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดหลักการแต่ละประเทศในบทต่อไป

(ข) หลักเกณฑ์ของกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบซีวิลลอว์

ในระบบของกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายซีวิลลอว์ก็เช่นเดียวกันกับกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่มีการเยียวยาความเสียหายกรณีละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ในลักษณะคำสั่งห้ามกระทำการ (Injunction) โดยทั้งในประเทศเยอรมันตะวันตกและญี่ปุ่นที่ผู้เสียหายอาจยื่นคำฟ้องหรือร้องขอเพื่อแก้ไขความเสียหาย โดยขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามผู้กระทำผิดให้หยุดและระงับการกระทำดังกล่าวหากการกระทำนั้นเป็นอันตรายต่อสิทธิของคู่กรณีฝ่ายที่ถูกละเมิด และกรณีเป็นเช่นเดียวกับกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ ที่นอกจากเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะขอศาลให้มีคำสั่งห้ามผู้กระทำละเมิดกระทำการแล้ว ยังมีการเยียวยาอื่นที่ใช้เพื่อคุ้มครองเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอีก คือ การเยียวยาความเสียหายโดยริบและทำลายทรัพย์สินที่ได้ทำขึ้นโดยละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดหลักการแต่ละประเทศ ในบทต่อไป

¹⁹ จณัญญา เกลิมวิวัฒน์กิจ. (2542). ข้อกำหนดศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ. หน้า 21-22.

2.3 แนวความคิด กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับมาตรการริบทรัพย์และมาตรการทำลายทรัพย์สินในประเทศไทย

เมื่อได้กล่าวถึงแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติของการเยียวยาความเสียหายทั่วไปทางแพ่งและการเยียวยาความเสียหายทั่วไปในคดีทรัพย์สินทางปัญญาไปแล้ว ในหัวข้อนี้จึงเป็นการกล่าวถึงส่วนสำคัญของงานวิจัยนี้ คือในส่วนของมาตรการริบทรัพย์และมาตรการทำลายทรัพย์สิน โดยในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติของมาตรการริบทรัพย์และทำลายทรัพย์สินของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการริบทรัพย์

ตามกฎหมายอาญาเก่าของไทย การริบทรัพย์สินเป็นโทษแท้ คือริบทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดเป็นของรัฐทั้งสิ้นที่เรียกว่า “ริบราชบาตร” แต่ตามประมวลกฎหมายอาญฉบับปัจจุบันการริบทรัพย์สินเป็นโทษที่เกี่ยวกับทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิด

“โทษริบทรัพย์สิน” เป็นโทษอุปกรณ เป็นโทษที่มีผลทำให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นถูกริบและตกเป็นของแผ่นดิน

การริบทรัพย์สินเป็นโทษที่ทำให้เจ้าของทรัพย์สินซึ่งตามปกติคือผู้กระทำความผิดต้องเสียทรัพย์สินที่ถูกริบไป นอกจากนี้การริบทรัพย์สินยังเป็นการตัดประโยชน์ที่ผู้กระทำความผิดได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย โดยการริบทรัพย์สินยังมีลักษณะเป็นมาตรการป้องกันการกระทำความผิดในภายหน้าในบางกรณีด้วย จากลักษณะดังกล่าวนี้จึงเห็นว่าการริบทรัพย์สินมีลักษณะเป็น “วิธีการเพื่อความปลอดภัย” อย่างหนึ่ง

“วิธีการเพื่อความปลอดภัย” หมายถึง วิธีการเพื่อให้สังคมปลอดภัยจากการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิดในเวลาภายหน้า หรือเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยเพื่อปฏิบัติต่อผู้ที่น่าจะกระทำความผิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นเรื่องของ “การป้องกันพิเศษ” (Special prevention)²⁰

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศรัทธี ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในทำนองเดียวกันว่า

“การริบทรัพย์สิน...อาจริบทรัพย์สินที่บุคคลมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ซึ่งมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย เพราะยังไม่มีกระทำความผิดเกิดขึ้น...”²¹

นอกจากนี้มีบทความทางกฎหมายของ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ เรื่องกฎหมายฟอกเงินกับโทษย้อนหลัง กล่าวเอาไว้ว่า การริบทรัพย์สิน ไม่ใช่โทษทั้งหมด แม้มาตรา 18 แห่งกฎหมายอาญาจะบัญญัติว่า โทษทางอาญามี 5 สถานคือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน แต่จะเห็นได้ว่าโทษที่ระบุไว้ในกฎหมายต่างๆ ในประมวลกฎหมายอาญา

²⁰ คณิต ณ นคร. (2543). กฎหมายอาญา ภาค. หน้า 349-370.

²¹ จิตติ ดิงศรัทธี. (2529). กฎหมายลักษณะอาญา ภาค 1. หน้า 935-936.

นั้น คงมีเพียง 3 สถานคือ 1.ประหารชีวิต 2.จำคุก และ 3.ปรับ เท่านั้น เพราะการกักขังกับริบทรัพย์สินนั้น ไม่ใช่โทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดโดยตรง หากแต่เป็นโทษเสริมใช้ประกอบกับดุลพินิจในการลงโทษผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมเท่านั้น โดยความหมายของโทษทางอาญาต้องมีลักษณะดังนี้ คือเป็นการลงโทษเมื่อมีการกระทำความผิดกฎหมาย ต้องเป็นไปโดยเสมอภาค มีการบังคับโดยรัฐ และที่สำคัญต้องเป็นผลร้าย (pain) และเพื่อดำเนินการกระทำของผู้ต้องโทษ

โทษกักขัง นั้นอาจจะนำมาใช้ในกรณีศาลเห็นสมควรเปลี่ยนโทษจากโทษจำคุกมาเป็นกักขังแทน เมื่อศาลเห็นสมควรให้ออกาสจำเลยที่จะได้ไม่ต้องได้ชื่อว่าเคยต้องโทษจำคุกมาก่อน หรือเป็นการกักขังเพื่อบังคับเอาค่าปรับ

ส่วนการริบทรัพย์สิน มีขึ้นเพื่อบังคับเอาทรัพย์สินที่ไม่ควรจะอยู่กับผู้กระทำความผิด และมีลักษณะเป็นโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย กล่าวคือ

ที่ว่าเป็นโทษ ก็คือ ทำให้เจ้าของต้องเสียทรัพย์สินที่ถูกริบไปนั้น และที่ว่าเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ก็คือ เมื่อริบทรัพย์สินไปแล้ว ทรัพย์นั้นก็ไม่อาจถูกใช้ในการกระทำความผิดอีกได้ เป็นการป้องกันการกระทำความผิดอันจะเกิดขึ้นในภายหน้าเนื่องมาจากทรัพย์นั้น

เมื่อพิจารณาแล้ว การริบทรัพย์สินนั้นเป็นการมุ่งดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สิน การริบทรัพย์สินที่เป็นโทษทางอาญานั้น อาจกล่าวได้ว่ามีเฉพาะการริบทรัพย์สินของผู้ที่ได้ใช้ทรัพย์สินของตน หรือมีทรัพย์สินของตนไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดเท่านั้น จึงจะเป็นโทษ เพราะผู้ถูกริบทรัพย์สินได้รับผลร้ายจากการริบทรัพย์สินนั้น ส่วนกรณีอื่นเป็นการกระทำแก่ตัวทรัพย์นั้นเองเพื่อมิให้เป็นพิษเป็นภัยแก่สังคมต่อไป มิได้เป็นการริบเพื่อลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด เพราะทรัพย์สินที่อยู่กับผู้กระทำนั้นผู้กระทำไม่มีสิทธิได้ทรัพย์สินนั้นอยู่แล้ว กฎหมายจึงให้ทรัพย์สินนั้นคืนแก่ผู้มีสิทธิ²²

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินใดแล้วยังมีบทบัญญัติกำหนดผลต่อมายุภายหลังจากการที่ศาลได้มีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินแล้ว โดยบัญญัติเอาไว้ในมาตรา 35 ว่า

“ทรัพย์สินซึ่งศาลพิพากษาให้ริบให้ตกเป็นของแผ่นดิน แต่ศาลจะพิพากษาให้ทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้หรือทำลายทรัพย์สินนั้นเสียก็ได้”

อย่างไรก็ตาม การริบทรัพย์สินนั้นถือเป็นมาตรการในการเยียวยาความเสียหายได้อย่างหนึ่ง ดังถ้อยคำในบทบัญญัติมาตรา 33 ว่า “ในการกระทำความผิด” ซึ่งถ้อยคำดังกล่าวนี้หมายความว่า การกระทำความผิดที่โจทก์ฟ้องจำเลยนั่นเอง ไม่ได้หมายความว่าศาลจะต้องพิพากษาว่าจำเลยจะต้องกระทำความผิดจริงตามที่โจทก์ฟ้องเสมอไป เหตุผลที่ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินที่จำเลยมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ก็เพราะประสงค์ให้สังคมปลอดภัยจากการที่อาจถูกจำเลย

²² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ (2544). “บทความกฎหมายพอกเงินกับโทษย้อนหลัง.” วารสารนิติศาสตร์. หน้า 421-422.

นำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดต่อไปในอนาคตอีก ดังนั้นการริบทรัพย์สิน แม้จะเป็นโทษแต่ก็เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยแก่ผู้เสียหายด้วยกัน²³

มาตรการริบทรัพย์สินน่าจะถือเป็นการเยียวยาความเสียหายอย่างหนึ่ง เพราะการเยียวยาความเสียหาย หมายถึง การให้บุคคลผู้ได้รับความเสียหายได้รับการทดแทน ชดเชยหรือหยุดยั้งความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อไป ซึ่งการหยุดยั้งความเสียหายนั้นถือได้ว่าเป็นการเยียวยาความเสียหาย ดังนั้นมาตรการริบทรัพย์สินมิใช่แต่เป็นมาตรการที่มีไว้แต่เพียงเพื่อลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดให้กระทำอีกเท่านั้น แต่หากมาตรการริบทรัพย์สินยังเป็นการเยียวยาความเสียหายโดยเป็นการยับยั้งการกระทำละเมิดต่อไปอีกด้วย โดยทำให้ผู้กระทำความผิดหยุดการกระทำต่อไปและหมดโอกาสที่จะใช้ทรัพย์สินนั้นต่อไปเพื่อการละเมิดในภายภาคหน้า ดังนั้นมาตรการริบทรัพย์สินจึงถือได้ว่าเป็นมาตรการเยียวยาความเสียหายทางอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน

2.3.2 กฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับมาตรการริบทรัพย์สิน

มาตรการริบทรัพย์สินในประเทศไทยเป็น โทษที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายอาญา คือประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติต่างๆที่มีโทษทางอาญา ซึ่งกฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่บัญญัติว่า การกระทำหรือไม่กระทำการใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ นอกจากนี้กฎหมายอาญายังหมายความรวมถึง กฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำอย่างใดจะถูกใช้บังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย การกระทำที่เป็นความผิด เช่น การฆ่าผู้อื่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติให้การกระทำเป็นความผิดและต้องรับโทษ ส่วนการไม่กระทำการใดที่ถือว่าเป็นความผิด เช่น การงดเว้น ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด ถือเป็นความผิดและต้องรับโทษ

กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน ส่วนกฎหมายแพ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน ในกฎหมายอาญาเมื่อมีการกระทำความผิด รัฐมีอำนาจที่จะบังคับใช้กฎหมายอาญาแก่เอกชนผู้กระทำได้โดยตรง โดยการลงโทษทางอาญานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้รับโทษกลับตัวเป็นคนดีหรือปรับปรุงแก้ไขตัวเอง กล่าวคือ เป็นการบำบัดแก้ไขอบรมนิสยผู้กระทำความผิด และเพื่อเป็นการข่มขู่ผู้รับโทษให้เกิดความเข็ดหลาบกับป้องกันมิให้คนอื่น ๆ ทำการที่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายเช่นนั้นอีก รวมทั้ง

²³ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. (2544). คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. หน้า 730-731.

เพื่อประโยชน์ในการป้องกันให้สังคมปลอดภัยด้วยการตัดผู้ถูกลงโทษออกจากสังคมชั่วคราว เช่น โทษจำคุกผู้กระทำความผิดไว้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นต้น

ในส่วนกฎหมายเรื่องการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาปรากฏอยู่ใน ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป ลักษณะ 3 เรื่องโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย ส่วนที่ 1 โดยบทบัญญัติมาตรา 18 บัญญัติไว้ว่า

“โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้

- (1) ประหารชีวิต
- (2) จำคุก
- (3) กักขัง
- (4) ปรับ
- (5) ริบทรัพย์สิน”

(1) โทษประหารชีวิต

ตามกฎหมายไทยแต่เดิม คือประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 19 บัญญัติไว้ว่า การลงโทษประหารชีวิตกระทำด้วยวิธีการให้เอาไปยิงเสีย แต่ในปัจจุบันนี้ บทบัญญัติมาตรา 19 ดังกล่าวได้ถูกแก้ไขโดยมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2546 เปลี่ยนแปลงวิธีการประหารชีวิตเป็นการใช้วิธีการฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย โดยบทบัญญัติที่แก้ไขใหม่บัญญัติว่า

“ผู้ใดต้องโทษประหารชีวิต ให้ดำเนินการด้วยวิธีการฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย

หลักเกณฑ์และวิธีการประหารชีวิต ให้เป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

การที่กฎหมายให้มีโทษทางอาญมาถึงประหารชีวิตดังกล่าว เห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษของโทษประหารชีวิตนี้จึงเป็นไปเพื่อการแก้แค้น กล่าวคือผู้ใดกระทำความผิดย่อมได้รับผลตอบแทนการกระทำนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งยังเป็นไปเพื่อการข่มขู่ ให้คนทั่วไปเห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษ จะได้เกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด

(2) โทษจำคุก

โทษจำคุกเป็นโทษที่ทำให้ผู้กระทำความผิดถูกกันออกจากสังคมเป็นการชั่วคราวหรือถาวร แล้วแต่การกระทำที่เป็นความผิดว่ามีความร้ายแรงเพียงใด กล่าวคือ โทษจำคุกมี 2 ประเภท คือ โทษจำคุกตลอดชีวิตและโทษจำคุกที่มีกำหนดเวลา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ต่างๆในการกำหนดโทษ

เช่น ในการรับโทษจำคุก ให้เริ่มแต่วันที่มิคำพิพากษา แต่ถ้าถูกคุมขังก่อนวันพิพากษาก็ให้หักวันคุมขังออก²⁴ การคำนวณระยะเวลาจำคุก ให้กำหนดเป็น วัน ไม่นับเป็นจำนวนชั่วโมง²⁵

วัตถุประสงค์ของการลงโทษของโทษจำคุกนี้จึงเป็นไปเพื่อการข่มขู่ตัวผู้กระทำความผิดเองให้เกิดความเข็ดหลาบ ไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีก และยังเป็นไปเพื่อการข่มขู่ให้คนทั่วไปเห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษ จะได้เกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด และเป็นการคุ้มครองสังคมให้พ้นจากภัยอันตรายในระหว่างที่ผู้กระทำถูกคัดขาดจากสังคมไป ไม่สามารถกลับมาทำร้ายหรือเป็นภัยอันตรายต่อสังคมได้อีกตลอดไปหรือชั่วขณะหนึ่ง และเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี

(3) โทษกักขัง

ลักษณะของโทษกักขัง มีบัญญัติไว้ในมาตรา 24 ว่า

“ผู้ใดต้องโทษกักขัง ให้กักตัวไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน”

สถานที่กักขังนั้นอาจเป็นที่ไหนก็ได้แล้วแต่ศาลเป็นผู้พิจารณา เช่น อาจเป็นที่อาศัยของผู้นั้นเอง หรือของผู้อื่นที่ยินยอม หรือหากผู้ต้องโทษกักขังอาจก่อให้เกิดอันตรายหรือได้รับความเดือดร้อน อาจให้ผู้นั้นไปกักขังที่อื่นที่เจ้าของสถานที่ยินยอมก็ได้²⁶

โทษกักขังแตกต่างจากโทษอื่นๆ กล่าวคือ เป็นโทษที่เปลี่ยนมาจากโทษอื่นๆ ทั้งสิ้น ในประมวลกฎหมายอาญาไม่มีความผิดใดที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้กระทำต้องรับโทษกักขังโดยตรง เป็นแต่เพียงรับโทษอื่นๆ เช่น จำคุก หรือปรับ แล้วเปลี่ยนมาเป็นโทษกักขังเท่านั้น

โทษกักขังจึงใช้แก่ผู้กระทำในกรณีดังนี้

1. เปลี่ยนมาจากโทษจำคุก²⁷
2. เปลี่ยนมาจากโทษปรับ กรณีไม่ยอมเสียค่าปรับ หรือศาลสงสัยว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับ²⁸
3. ขัดขึ้นคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน²⁹

²⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 22.

²⁵ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 21.

²⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 24.

²⁷ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 23.

²⁸ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29.

²⁹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 37.

4. ไม่ยอมทำทัณฑ์บนหรือยอมทำแต่หาประกันไม่ได้³⁰

5. ไม่ชำระเงินตามศาลสั่งเมื่อทำผิดทัณฑ์บน³¹

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการลงโทษจึงเป็นเช่นเดียวกับการจำคุก เพราะลักษณะของโทษเป็นการทำให้บุคคลผู้ถูกกักขังต้องปราศจากอิสรภาพชั่วคราวเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การลงโทษทางอาญามีได้มุ่งแต่เฉพาะแต่การกระทำต่อชีวิตและร่างกายของผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด เช่น โทษ ปรับ และริบทรัพย์ โดยทรัพย์สินที่ได้มานั้นจะตกเป็นของรัฐ

(4) โทษปรับ

ลักษณะของโทษปรับที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ในบัญญัติอยู่ในมาตรา 28 ว่า

“ผู้ใดต้องโทษปรับ ผู้นั้นต้องชำระเงินตามจำนวนที่กำหนดไว้ในคำพิพากษาศาล”

มาตรการลงโทษปรับไม่ใช่มาตรการลงโทษที่เกี่ยวกับชีวิต ร่างกายหรือเสรีภาพของบุคคล แต่เป็นมาตรการที่บังคับเข้ากับทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด เพื่อให้บุคคลนั้นต้องรู้สึกเสียดายเมื่อได้กระทำความผิดขึ้น ซึ่งหากผู้กระทำความผิดชำระค่าปรับกฎหมายก็มีบทบัญญัติที่จะนำมาใช้คือการบังคับให้ชำระค่าปรับ โดยผู้นั้นต้องถูกยึดทรัพย์สินมาขายทอดตลาดนำเอาเงินมาชำระค่าปรับ หรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับได้³²

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการลงโทษปรับจึงเป็นไปเพื่อการข่มขู่ตัวผู้กระทำความผิดเองให้เกิดความเข็ดหลาบ ไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีก และยังเป็นไปเพื่อการข่มขู่ให้คนทั่วไปเห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษ จะได้เกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด และเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี

(5) โทษริบทรัพย์สิน

ในทางอาญา ประมวลกฎหมายอาญากำหนดโทษริบทรัพย์สินแบ่งออกได้เป็น 3 กรณี คือ

- 1) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบเสมอไม่ว่าจะเป็นของผู้ใดก็ตาม
- 2) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจช่วยในการกระทำ

ความผิด

³⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 46.

³¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 47.

³² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29.

3) ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะริบหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

1) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบเสมอไม่ว่าจะเป็นของผู้ใดก็ตาม

หลักในเรื่องนี้มีบัญญัติอยู่ใน มาตรา 32 ว่า

“ทรัพย์สินใดที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ผู้ใดกระทำหรือมีไว้เป็นความผิด ให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นของผู้กระทำความผิด และมีผู้ลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่”

ตัวอย่างเช่น ทรัพย์สินสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย เช่น เฮโรอีน ยาเสพติดต่างๆ เงินตราปลอม กฎหมายจึงบัญญัติให้ต้องริบสิ่งต่างๆ เหล่านั้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นของใคร

2) ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

หลักในเรื่องนี้มีบัญญัติอยู่ใน มาตรา 34 ซึ่งใจความว่า

“บรรดาทรัพย์สิน

(1) ซึ่งได้ให้ตามความในมาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 145 มาตรา 150 มาตรา 167 มาตรา 201 หรือมาตรา 202 หรือ

(2) ซึ่งได้ให้เพื่องูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด”

3) ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะริบหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

หลักในเรื่องนี้มีบัญญัติอยู่ใน มาตรา 33 ว่า

“ในการริบทรัพย์สิน นอกจากศาลมีอำนาจริบตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย คือ

(1) ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือ

(2) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด

เว้นแต่ทรัพย์สินเหล่านั้นเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด”

จากบทบัญญัติในเรื่องโทษริบทรัพย์สินดังกล่าวเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์ไม่ใช่แต่การลงโทษผู้กระทำความผิดเท่านั้น เพราะทรัพย์ที่มีไว้เป็นความผิคนั้นบทบัญญัติมาตรา 32 บัญญัติให้ริบโดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องของการป้องกันภัยอันเกิดจากทรัพย์นั้นเท่านั้น จึงอยู่การริบทรัพย์เป็นโทษสถานหนึ่งตามมาตรา 18 แต่จะเห็นได้ว่าตามมาตรา 18 นั้นกล่าวถึงโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิด ส่วนมาตรา 32 นั้นก็เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่าให้ริบโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าเป็นของผู้กระทำความผิดและถูกลงโทษหรือไม่ จึงไม่ใช่การลงโทษแต่อย่างใด³³

การริบทรัพย์ที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิคนั้น มีบัญญัติไว้ตั้งแต่ครั้งใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 แล้ว ดังปรากฏตามมาตรา 27 ดังนี้

“ในการริบนั้นนอกจากคดีที่กล่าวไว้ โดยเฉพาะในภาคที่ 2 แห่งกฎหมายนี้ ท่านให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งริบทรัพย์สินของที่ว่าไว้ในมาตรานี้ได้อีกสองข้อหนึ่งคือ

(1) สิ่งของที่บุคคลใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิด ท่านว่าเป็นของควรริบอย่างหนึ่ง เว้นแต่สิ่งของที่ว่ามาในข้อนี้ เป็นของๆผู้อื่นที่เขามิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด หรือเจตนาที่จะกระทำความผิคนั้น ท่านว่ามิควรริบ

(2) ทรัพย์ที่บุคคลได้มาโดยการกระทำความผิด ท่านว่าเป็นของที่ควรริบอีกอย่างหนึ่ง เว้นแต่ทรัพย์นั้นมีเจ้าของควรได้คืนตามกฎหมาย ท่านจึงมิให้ริบ”

ศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ได้อธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นที่มาของ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33(1) ไว้อย่างชัดเจนว่า

“เห็นว่า การริบทรัพย์แม้จะเป็นโทษก็มีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ฉะนั้น ศาลควรมีอำนาจที่จะริบทรัพย์นั้นได้ในกรณีที่ความปลอดภัยของประชาชนถูกกระทบกระเทือน ฉะนั้นถ้าจำเลยได้แสดงกิริยาออกมาภายนอกให้ปรากฏว่าทรัพย์นั้นจำเลยมิได้เพื่อใช้สำหรับการกระทำความผิดแล้ว แม้การกระทำนั้นจะไม่ถึงขั้นพยายามกระทำความผิดก็ดี ศาลย่อมมีอำนาจริบได้ เหตุผลที่ควรเป็นเช่นนี้ก็ต่อศาลควรตัดไฟแต่ต้นลมโดยทำให้จำเลยปราศจากเสียซึ่งเครื่องมือที่อาจใช้ในการกระทำความผิดต่อไปในภายหน้า”³⁴

ส่วนในทางแพ่ง มาตราการริบทรัพย์ไม่มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งการริบทรัพย์ ตามพจนานุกรม พ.ศ. 2542 หมายความว่า “ยึดเอาทรัพย์มาเป็นของแผ่นดิน” แต่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะไม่มีมาตรการที่ยึดเอาทรัพย์มาเป็นของ

³³ คณิต ฉนกร. (2543). กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. หน้า 349 -352.

³⁴ หยุต แสงอุทัย. (2542). คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา. หน้า 277-27.

แผ่นดิน คงมีแค่การยึดทรัพย์ที่เจ้าพนักงานบังคับคดีเข้าไปเรียกเก็บทรัพย์สินมารวบรวมไว้กับเจ้าพนักงานบังคับคดี และกระบวนการในการดำเนินขั้นตอนไปภายหลังจากการเรียกเก็บแล้วนั้นเจ้าพนักงานบังคับคดีก็จะดำเนินการนำไปขายทอดตลาดแล้วรวบรวมเงินเพื่อชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ ซึ่งปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 282 ว่า

“ถ้าคำพิพากษาหรือคำสั่งใดกำหนดให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง ภายใต้งบบังคับแห่งบทบัญญัติแห่งมาตราดังต่อไปนี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจที่จะรวบรวมเงินให้พอชำระตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยวิธียึด หรืออายัด และขายทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาดำเนินการตามบทบัญญัติในลักษณะนี้ คือ

- (1) โดยวิธียึดและขายทอดตลาดสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างหรือสังหาริมทรัพย์
- (2) โดยวิธีอายัดสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่าง และอสังหาริมทรัพย์รวมทั้งสิทธิทั้งปวงที่มีอยู่ในทรัพย์เหล่านั้น ซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบหรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง และเมื่อได้ส่งมอบหรือโอนมาแล้วเอาทรัพย์สินหรือสิทธิเหล่านั้นออกขายหรือจำหน่าย ในกรณีเช่นว่านี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจจะยึดบรรดาเอกสารทั้งปวงที่ให้สิทธิแก่ลูกหนี้ในอันที่จะได้รับส่งมอบหรือรับโอนทรัพย์สินหรือสิทธิเช่นว่านั้น
- (3) โดยวิธีอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลัง แล้วเรียกเก็บตามนั้น ในกรณีเช่นว่านี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจที่จะยึดบรรดาเอกสารทั้งปวงที่ให้สิทธิแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในอันที่จะได้รับชำระเงินเช่นว่านั้น
- (4) โดยวิธียึดเอกสารทั้งปวง เช่น สัญญาการทำงานต่างๆ ซึ่งได้ชำระเงินทั้งหมดหรือแต่บางส่วนแล้ว ซึ่งการบังคับตามคำพิพากษาเช่นว่านี้อาจมีจำนวนหรือราคาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา และเพื่อที่นำบทบัญญัติแห่งมาตรา 310 (4) มาบังคับ

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ทรัพย์สินที่เป็นของภรรยาหรือที่เป็นของบุตรผู้เยาว์ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ซึ่งตามกฎหมายอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นทรัพย์สินที่อาจบังคับเอาชำระหนี้ตามคำพิพากษานั้น เจ้าพนักงานบังคับคดีอาจยึดหรืออายัดและเอาออกขายได้ตามที่บัญญัติไว้ข้างต้น”

จากบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าว การยึด นั้นหมายถึง การเอาทรัพย์สินไว้ในความดูแลรักษาของเจ้าพนักงานบังคับคดี ส่วนการอายัด หมายถึง การส่งบุคคลภายนอกมิให้กระทำการโอนหรือชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา

อนึ่ง กฎหมายต้องมีผลบังคับ ถ้าไม่มีผลบังคับก็ไม่ใช่อำนาจกฎหมาย ในทางอาญากฎหมายมีผลบังคับให้ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด โดยปกติผู้ใช้ผลบังคับ คือ รัฐซึ่งดำเนินการ โดยเจ้าพนักงาน แต่

ทางแพ่งซึ่งมีผลบังคับเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ ผู้ใช้ผลบังคับเป็นเอกชนด้วยกัน รัฐไม่ได้เกี่ยวข้องกับด้วย แต่รัฐจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยต่อเมื่อเป็นหนี้ตามคำพิพากษา

สำหรับการบังคับคดีเพื่อให้บรรลุผลตามคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเฉพาะนั้น จะกระทำด้วยวิธีการอย่างไรต้องพิจารณาจากคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งแยกได้ 2 ประการ คือ

(1) กรณีที่บังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระเงิน ต้องจัดทำโดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา เพื่อยายหรือจำหน่ายเอาเงินชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา

(2) กรณีบังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษากะทำการ หรืองดเว้นกระทำการ เช่น ให้ขับไล่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาออกจากทรัพย์สินที่พิพาท หรือให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาส่งมอบทรัพย์สินที่พิพาท ต้องจัดทำโดยการบังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาปฏิบัติตามคำบังคับนั้น ถ้าขัดขืนอาจจับกุมนำมาบังคับได้

มาตรา 282 เป็นกรณีที่บังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระเงิน ซึ่งให้อำนาจเจ้าพนักงานบังคับคดีรวบรวมเงินโดยวิธีการต่างๆ จากทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือชำระเงินตามคำพิพากษาหรือคำสั่งให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา³⁵ กรณีนี้จึงเป็นการบังคับสิทธิทางแพ่งที่เป็นการบังคับสิทธิเพื่อเอาทรัพย์สินนั้นมาขายทอดตลาดเพื่อเอาเงินมาชำระหนี้

นอกจากนี้ในเรื่องการยึดทรัพย์ นอกจากกระบวนการพิจารณาแห่งการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้น ยังมีมาตรการยึดทรัพย์ที่ปรากฏอยู่ในวิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา ในการคุ้มครองประโยชน์ของคู่ความเพื่อป้องกันความเสียหายก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง มาตรการในเรื่องนี้ซึ่งเป็นกรณีคุ้มครองประโยชน์ของโจทก์ปรากฏอยู่ใน มาตรา 254 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่บัญญัติว่า

“ในคดีอื่นๆ นอกจากคดีโมฆะโจทก์ขอที่จะยื่นต่อศาลพร้อมกับคำฟ้อง หรือในเวลาใดๆ ก่อนพิพากษา ซึ่งคำขอฝ่ายเดียว ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งภายในบังคับแห่งเงื่อนไข ซึ่งจะกล่าวต่อไป เพื่อให้มีวิธีการคุ้มครองใดๆ ดังต่อไปนี้

(1) ให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่พิพาทหรือทรัพย์สินของจำเลยทั้งหมดหรือบางส่วนไว้ก่อนพิพากษา รวมทั้งจำนวนเงินหรือทรัพย์สินของบุคคลภายนอกซึ่งถึงกำหนดชำระแก่จำเลย...”

ในมาตรานี้จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติกฎหมายกำหนดให้ใช้วิธีการคุ้มครองชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาของศาลก็เพื่อประโยชน์ในการบังคับคดี คือ ป้องกันมิให้จำเลยจำหน่ายจ่าย

³⁵ หิพนธ์ จักรางกูร. (2521). คำอธิบายกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4. หน้า 528-541.

โอน ทรัพย์สินไปเสียก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง หรือถึงช่วงตอนนี้หากจำเลยแพ้คดีก็จะไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่โจทก์จะยึดมาขายทอดตลาดเพื่อชำระหนี้ได้ ดังนั้น โจทก์ต้องยื่นเป็นคำร้องขอคุ้มครองชั่วคราวในระหว่างพิจารณาพร้อมทั้งคำฟ้องหรือในเวลาใดก่อนศาลพิพากษา ซึ่งวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งเน้นพิจารณาในแง่ที่ว่า มาตรการริบทรัพย์สินและทำลายทรัพย์สินนั้นเป็นกระบวนการพิจารณาแห่งการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ในวิธีการซึ่งบุคคลที่แพ้คดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลจะต้องถูกบังคับโดยเจ้าพนักงานของศาลหรือของรัฐให้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดของบทบัญญัติเรื่องวิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การยึดทรัพย์สินในคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีความหมายแตกต่างจากการริบทรัพย์สินในคดีอาญา ทั้งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในคดีแพ่งการยึดทรัพย์สินเป็นการบังคับสิทธิซึ่งเป็นมาตรการในการรวบรวมทรัพย์สินมาบังคับคดีเพื่อการชำระหนี้ หรือเพื่อการคุ้มครองชั่วคราวแก่ทรัพย์สินนั้น ส่วนการริบทรัพย์สินในคดีอาญานั้นเป็นโทษที่บังคับเอาทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเพื่อป้องกันการให้ทรัพย์สินนั้นถูกกลับนำไปใช้ซ้ำอีก และทรัพย์สินนั้นก็จะต้องตกแก่แผ่นดิน

การบังคับสิทธิทางแพ่งในการยึดทรัพย์สินนี้ นอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้วยังมีกฎหมายพิเศษที่ให้ศาลริบทรัพย์สินในทางแพ่งได้ คือ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ซึ่งสรุปได้ดังนี้

“การฟอกเงิน” คือ การเปลี่ยนแปลงเงินที่ได้มาโดยไม่ถูกกฎหมายหรือไม่สุจริตให้กลายเป็นเงินที่ได้มาโดยสุจริต หรือพิสูจน์ว่าไม่ได้ทุจริต กล่าวโดยทั่วไป ก็คือ กระบวนการที่ทำให้เงินสกปรกกลายเป็นเงินสะอาด หรือกลายเป็นเงินที่อ้างอิงได้ว่าได้มาอย่างไร สาเหตุที่ต้องมีการฟอกเงินเพราะว่าเงินที่ได้มาจากธุรกิจผิดกฎหมายนั้นไม่สามารถอ้างอิงแหล่งที่มาหรือไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ดังนั้น โดยความหมายของการฟอกเงินจึงไม่ผูกติดกับกิจกรรมใด และการฟอกเงินนั้นถือได้ว่าเป็นความผิดอาญา

กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติมีลักษณะเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สิน โดยนำเอาการริบทรัพย์สินในทางแพ่งมาใช้ด้วยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด สำหรับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดในที่นี้คือ เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็น “ความผิดมูลฐาน” หรือการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำที่เป็นความผิดมูลฐาน ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกำหนดไว้ 8 มูลฐานความผิด คือ

1. ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด
2. ความผิดเกี่ยวกับเพศ
3. การฉ้อโกงประชาชน
4. การโกงทางธุรกิจในสถาบันการเงิน
5. ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ
6. ความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือผิดทรัพย์สินในกลุ่มอิทธิพล
7. ความผิดเกี่ยวกับหลบหนีศุลกากร
8. ความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 ได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายที่สำคัญในการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้ 2 ประการ คือ

1. มาตรการริบทรัพย์สินทางอาญา (Criminal Forfeiture Measure) ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดมูลฐานหรือฐานฟอกเงินโดยอาศัยอำนาจตาม มาตรา 85 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประกอบกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 , 33 หรือ มาตรา 34 เพราะเป็นทรัพย์สินที่มีไว้ ได้ใช้ หรือมีไว้ เป็นความผิด โดยขึ้นอยู่กับคำพิพากษาของศาล

2. มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture Measure) เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือจากการสนับสนุน หรือช่วยเหลือการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอน ด้วยประการใด อันเป็นมาตรการทางแพ่งที่ดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยเฉพาะ ตามความในหมวด 6 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นการนำมาตรการทางแพ่งมาใช้บังคับกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดโดยไม่มีการดำเนินการกับบุคคล เมื่อนำมาตรการทางอาญา หรือกฎหมายอื่น ๆ มาใช้บังคับแล้วไม่เป็นผล เช่น การกำหนดมาตรการทางอาญาตามมาตรา 29 , 32 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ.2534 ซึ่งมาตรการทางอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวนี้ไม่สามารถที่จะริบทรัพย์สิน ที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดตามกฎหมายดังกล่าวได้ แต่มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 สามารถดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นๆ ได้ และด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทางราชการมากกว่า

จะเห็นได้ว่า กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมุ่งที่จะริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ดังนั้นหากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน โดยที่ศาลอาจไม่พิจารณาถึงว่าผู้กระทำความผิดได้รับโทษตามความผิดมูลฐานนั้นหรือไม่ ด้วยมาตรการทางแพ่งของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนี้ จะดำเนินการควบคู่กับการริบทรัพย์สินทางอาญา คือการริบทรัพย์สินเมื่อมีคำพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด

การยึดทรัพย์สินในทางแพ่ง ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ปรากฏอยู่ใน หมวด 6 การดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สิน มาตรา 48 มีหลักเกณฑ์ว่า

“ในการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า อาจมีการโอน จำหน่าย ยักยอก ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราว...”

จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวเห็นได้ว่า เป็นขั้นตอนของการตรวจสอบที่คณะกรรมการธุรกรรมเห็นว่ากระทำความเข้าลักษณะเป็นการกระทำความผิดมูลฐานกฎหมายฟอกเงิน คณะกรรมการธุรกรรมก็จะมีคำสั่งให้ยึดทรัพย์สินของบุคคลผู้นั้น การยึดนี้ถือเป็นการยึดทางแพ่ง หลังจากยึดไว้แล้วเมื่อพบว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดจริงก็จะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกแก่แผ่นดิน

ในกรณีดังกล่าวมานั้น การยึดทรัพย์สินทางแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น จะเป็นการยึดทรัพย์สินหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาและคดีถึงที่สุด แล้วจำเลยไม่มีเงินเพียงพอที่จะชำระแก่โจทก์ จึงต้องดำเนินการยึดทรัพย์สินของจำเลยเพื่อมาขายทอดตลาดนำเงินมาชำระหนี้แก่โจทก์ หรือเป็นการยึดหรืออายัดที่กระทำโดยโจทก์ที่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้คุ้มครองชั่วคราวก่อนศาลมีคำพิพากษา เพื่อประโยชน์ในการบังคับคดีให้ได้เงินมาชำระหนี้เมื่อคดีถึงที่สุด แต่การยึดทรัพย์สินทางแพ่งในคดีทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการยึดทรัพย์สินที่อยู่ระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อการป้องกันการนำไปใช้ให้เกิดความเสียหายขึ้นอีก ดังนั้น การดำเนินคดีทรัพย์สินทางปัญญาจึงไม่สามารถนำกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไปใช้ได้ และในส่วนของ การยึดทรัพย์สินทางแพ่งในกฎหมายฟอกเงินนั้น แม้จะเป็นการดำเนินการเพื่อยึดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดในระหว่างดำเนินการดำเนินกระบวนการพิจารณา แต่มาตรการของกฎหมายฟอกเงินนั้นไม่สามารถนำมาใช้กับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้เช่นกัน เพราะ การยึดทรัพย์สินตามกฎหมายฟอกเงินนั้นจะต้องเป็นการยึดทรัพย์สินตามความผิดมูลฐานของกฎหมายฟอกเงิน แต่ความผิดในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไม่ใช่ความผิดมูลฐานของกฎหมายฟอกเงิน ดังนั้น จึงไม่สามารถยึดทรัพย์สินตามกฎหมายฟอกเงินในคดีทรัพย์สินทางปัญญาได้

สรุป ในคดีทรัพย์สินทางปัญญาตามกฎหมายไทยหากผู้เป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาดำเนินการที่จะให้มีการยึดทรัพย์สินเพื่อป้องกันการก่อให้เกิดความเสียหายซ้ำอีก และป้องกัน

สินค้าที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญากลับเข้าสู่ตลาดได้อีกยังไม่สามารถทำได้เพราะไม่มีกฎหมายที่จะนำมาใช้บังคับได้

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการทำลายทรัพย์สิน

มาตรการทำลายทรัพย์สินเป็นการกำจัดสิ่งที่มีกฎหมายถือว่าไม่มีความจำเป็นของการคงอยู่ต่อไปในทรัพย์สินนั้น ซึ่งตามกฎหมายไทยนั้น กฎหมายหลักที่เป็นเรื่องของการทำลาย คือ ประมวลกฎหมายอาญา เพราะมาตรการทำลายทรัพย์สินเป็นผลมาจากการริบทรัพย์สินที่เป็นโทษทางอาญา ไม่ว่าการริบทรัพย์สินจะริบด้วยกรณีใดก็ตาม กล่าวคือ การริบทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบเสมอไม่ว่าจะเป็นของผู้ใดก็ตาม หรือทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบเสมอ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะริบหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่เป็นของผู้อื่นที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด ที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 32 ถึง มาตรา 34

2.3.4 กฎหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับมาตรการทำลายทรัพย์สิน

มาตรการทำลายทรัพย์สินที่เป็นผลจากการที่ศาลมีคำสั่งริบนั้น ปรากฏอยู่ในมาตรา 35 มีหลักเกณฑ์ว่า

“ทรัพย์สินซึ่งศาลพิพากษาให้ริบให้ตกเป็นของแผ่นดิน แต่ศาลจะพิพากษาให้ทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้หรือทำลายทรัพย์สินนั้นเสียก็ได้”

มาตรานี้เป็นมาตรการภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษา กล่าวคือ เป็นมาตรการที่ศาลใช้เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว และคำพิพากษานั้นไม่ว่าศาลจะได้ลงโทษผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม ศาลอาจมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินในคดีนั้นได้ และเมื่อริบทรัพย์สินแล้วผลทางกฎหมายคือทรัพย์สินนั้นก็จะตกเป็นของแผ่นดิน แต่ในกรณีที่ศาลเห็นว่าทรัพย์สินนั้นไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเก็บรักษาไว้ หรือไม่มีประโยชน์แห่งการคงอยู่ เช่น ยาเสพติด หรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายได้อีก เช่น อุปกรณ์ที่เป็นข้อความหมิ่นประมาทผู้อื่น หรือสินค้าที่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ศาลก็มีอำนาจที่จะสั่งให้ทำลายหรือทำให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้ก็ได้

สำหรับมาตรการทำลายทรัพย์สินอื่น ที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการบังคับทางอาญาอื่นๆ มีบัญญัติไว้ใน มาตรา 332 ว่า

“ในคดีหมิ่นประมาท ซึ่งมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด ศาลอาจสั่ง

(1) ให้ยึดและทำลายวัตถุหรือส่วนของวัตถุที่มีข้อความหมิ่นประมาท

(2) ให้โฆษณาคำพิพากษาทั้งหมด หรือแต่บางส่วนในหนังสือพิมพ์หนึ่งฉบับหรือหลายฉบับ ครั้งเดียวหรือหลายครั้ง โดยให้จำเลยเป็นผู้ชำระค่าโฆษณา”

มาตรการบังคับทางอาญาดังกล่าวมานี้นอกจากจะเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่กำหนดให้จำเลยต้องกระทำการบางอย่างเพื่อผู้เสียหายแล้ว ยังเป็นมาตรการบังคับทางอาญาในทางชดเชยค่าเสียหายด้วย แต่การชดเชยค่าเสียหายในกรณีนี้มีใช้การชดเชยเงินแก่ผู้เสียหาย แต่เป็นการชดเชยโดยการให้จำเลยสร้างความถูกต้อง ซึ่งศาลจะกำหนดมาตรการบังคับทางอาญาดังกล่าวนี้ได้ก็ ต้องมีคำขอของผู้เสียหาย

ในส่วนคดีแพ่งนั้น กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติเรื่องการทำลายทรัพย์สินที่เป็นมาตรการในการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายทางแพ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายฉบับใด ดังนั้น ในปัจจุบัน ในคดีละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหากเจ้าของสิทธิต้องการขอให้ศาลทำลายทรัพย์สินที่ละเมิดสิทธิ ก็จะไม่สามารถกระทำได้ เจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจึงประสบปัญหาที่ไม่สามารถป้องกันมิให้มีการนำทรัพย์สินที่ละเมิดเหล่านั้นไปใช้หรือกลับเข้าสู่ตลาดของสิ่งดังกล่าวอีก ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปว่าในการเยียวยาปัญหาดังกล่าวสมควรให้เจ้าของสิทธิผู้เป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งมีสิทธิขอบังคับให้ศาลมีคำสั่งทำลายทรัพย์สินที่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่